

КОМПЛЕКСНІ МЕТОДИКИ ПІДГОТОВКИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ

Статтю присвячено проблемі підготовки школярів до професійного самовизначення. Проаналізовано комплексні методики підготовки учнівської молоді до професійного самовизначення, а саме Д. Голланда та С. Фукуями, здійснено їх порівняльний аналіз. Практичний досвід засвідчив, що ці методи є зручним і нескладним інструментарієм, що дає змогу окреслити коло професій, до яких найбільш схильна учнівська молодь. Проаналізовані методики містять елементи безперервної системи підготовки особистості до професійного самовизначення. На нашу думку, вони можуть бути у повному обсязі використаними у профорієнтаційній роботі в середніх загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладах України.

Ключові слова: професійне самовизначення, професійна кар'єра, комплексні методики, тест.

Постановка проблеми. Одне з найважливіших завдань школи – підготувати учнів до свідомого та адекватного професійного самовизначення. Водночас суперечливі тенденції в соціально-економічному розвитку суспільства створюють додаткові труднощі для проведення ефективної професійної орієнтації молоді, адже відсутність чітких методик підготовки учнівської молоді до професійного самовизначення дезорієнтує оптантів. З точки зору можливості технологізації процесу професійного самовизначення учнів особливу увагу привертають методики підготовки до вибору професії Джона Голланда (США) та Сигекадзу Фукуями (Японія).

Аналіз актуальних досліджень. Аспекти проблеми, присвячені питанню комплексних методик підготовки учнівської молоді до професійного самовизначення, висвітлюються в публікаціях та посібниках таких вчених, як Є. Гінзберг, Д. Голланд, Д. Дьюї, Т. Капlou, А. Маслоу, Д. Сьюпер, С. Фукуяма. та ін.

Мета статті. У своїй статті ми робимо спробу провести аналіз та порівняння комплексних методик підготовки учнівської молоді до професійного самовизначення, а саме Д. Голланда та С. Фукуями.

Методи дослідження. Досягненню мети дослідження сприяло використання наступних методів дослідження: вивчення, аналіз та узагальнення психолого-педагогічної літератури, синтез, порівняння, систематизація.

Виклад основного матеріалу. Методика, яку розробив С. Фукуяма, базується на його теоретичних положеннях щодо оцінки здатності людини до вибору професії. Вона знайшла застосування не лише в Японії, але й за її межами [1, 87]. При розробці своєї методики С. Фукуяма виходив з концептуального положення про те, що основною метою профорієнтаційної роботи в школі є розвиток в учнів здатності до усвідомленого вибору майбутньої професії [1, 90]. На думку автора, така здатність розвивається у школяра в процесі самоаналізу, аналізу професій та здійснення професійних проб.

Під самоаналізом автор розуміє вивчення школярем особливостей власного характеру, вмінь, навичок, інтелектуальних здібностей та фізичного розвитку. Ця діяльність реалізується в процесі взаємодії учня та педагогічних працівників (учителів, профконсультантів, психологів тощо) з застосуванням самоспостережень, педагогічних спостережень, тестів.

На наступному етапі, вважаючи, що учень володіє достатньо повною та розгорнутою інформацією про себе, центр ваги профорієнтаційної роботи, вважає дослідник, повинен переноситься на ознайомлення школярів зі світом професій. При цьому, стверджує С. Фукуяма, основна увага повинна

приділятися аналізу умов та соціально-економічних характеристик праці. Основними шляхами набуття відповідної інформації учнем він вважає вивчення відповідних шкільних курсів, самоосвіту, спостереження, екскурсії, засоби масової інформації тощо.

З точки зору професійного самовизначення як процесу, найбільш розробленим та деталізованим С. Фукуямою в плані його технологізації є третій етап – професійні проби. Основна мета їх здійснення полягає у наданні учневі практичного досвіду роботи за певним фахом та співставленні характеру певної професії зі здатностями, можливостями, уміннями тощо школяра. При цьому реалізація проби за певною групою професій повинна бути забезпечена в індивідуальному порядку для кожного учня. Слід зауважити, що середня освіта Японії була зорієнтована на створення для учнів можливості здійснювати проби за 16 різноманітними напрямками професійної діяльності (управління машинами, виготовлення певної продукції в умовах масового та кустарного виробництва, підприємницька діяльність, дослідницька діяльність та ін). Для проведення професійних проб до навчальних планів шкіл, крім занять з трудового навчання, включено різноманітні факультативні курси.

Оцінка результатів вибору учнем майбутньої професії здійснюється шляхом послідовного виконання сукупності діагностичних процедур, які одержали назву „F-тест”. Їх послідовне виконання забезпечує визначення індексів самоаналізу, аналізу професій та професійних проб.

Методика С. Фукуями також передбачає й оцінку результатів професійного вибору, який здійснюється на етапі професійної адаптації шляхом кількісного аналізу даних, одержаних за допомогою оцінки аналізу професії, робочого середовища, управління працею на робочому місці та відповідності людини професії. Кінцевим результатом реалізації методики є кількісний показник, тобто індекс здатності до усвідомленого вибору професії.

У Сполучених Штатах Америки також особлива увага приділяється

розробці методик підготовки школярів до усвідомленого вибору професії, які розробляються в контексті програм, спрямованих на навчання кар'єри.

Так, у 1994 році Конгрес США прийняв акт під назвою „School-to-Work” (у дослівному перекладі „Школа – роботи”), який головним національним багатством країни визначає не сировину та засоби виробництва, а висококваліфіковані та конкурентоспроможні кадри. Цей документ орієнтує фахівців системи освіти [4]:

- на підготовку школярів до майбутньої роботи і кар'єри;
- на формування у школярів навичок ефективної поведінки в умовах ринку праці;
- на поєднання академічних і професійно-технічних знань;
- на формування в школярів особистих цілей і планів щодо професійної кар'єри;
- на зв'язок між освітніми установами і підприємствами;
- на забезпечення спадкоємності освіти і зайнятості;
- на скорочення безробіття, особливо серед молоді;
- на завчасний вибір випускниками шкіл майбутнього робочого місця.

Одним із засобів реалізації згаданого акту є програма розвитку кар'єри (Career Development), яка передбачає: ознайомлення учнів з використанням знань з академічних предметів для здійснення кар'єри, зустрічі з представниками різних професій, проведення екскурсій на підприємствах, одержання досвіду роботи, використання центрів розвитку кар'єри, підтримка випускників у плані працевлаштування після закінчення навчального закладу тощо [4]. У зв'язку з реалізацією цієї програми до навчальних планів шкіл ряду штатів було включено навчальні курси, які дозволяють учням адаптуватися до вимог виробництва та вищої школи. Важливе місце в програмі навчання кар'єри відводиться вивченню особливостей особистості учнів, їх навчальних досягнень, професійних інтересів та планів тощо з метою виявлення їх навчальної та професійної еволюції [4].

У якості базової в “Career Development” використовується поширена на Заході методика підготовки школярів до вибору професії американського психолога Джона Голланда. Д. Голланд запропонував інші підходи як до самої класифікації професій, так і відповідності людини певній з них. Згідно з його теорією, успіх у професійній діяльності та задоволення працею залежать, в першу чергу, від так званого професійного середовища. При цьому він виходив із припущення, що професія накладає певний відбиток на людину, а поведінка людини визначається не лише особистісними особливостями, але й середовищем, в якому вона працює.

Дослідник виділив шість типів професійного середовища: реалістичне (R), інтелектуальне (I), артистичне (A), соціальне (S), ділове (E) та конвенціональне (C). Крім того, він вважав, що кожна людина належить до одного з шести особистісних типів, що мають назви, аналогічні типам професійного середовища. Для досягнення успіху в трудовій діяльності людині бажано обрати професію, яка співпадає з її особистісним типом [1, 60].

Слід зазначити, що на початку 90-х рр. у вітчизняній професійній орієнтації набули певного поширення теоретичні підходи Д. Голланда до професійного самовизначення особистості [3, 40].

Було розроблено відповідну тестову методику, яка в ряді випадків носить назву “Опитувальник професійних переваг” [2, 42]. Стимульний матеріал тесту містить 42 дихотомічних альтернативи, кожна з яких задана у вигляді певної професії. Учні необхідно здійснити вибір однієї з них. За такого підходу, кожному з 6 особистісних типів відповідає 14 різних професій. Це врівноважує шкали в кількісному відношенні й дозволяє здійснювати порівняння виразності того або іншого типу “всередині” кожного респондента (тобто проводити так зване іпсативне оцінювання). Насправді, такий варіант методики Д. Голланда є досить далеким від оригіналу і побудований на дещо інших принципах. Проте він активно використовується у процесі підготовки молоді до професійного

самовизначення і ним можна скористатися в on-line режимі [5].

Методика оцінки здатності учня правильно обрати майбутню професію, за С. Фукуямою, має чіткий алгоритм дій опитуваного та педагогічних працівників (вивчення особливостей особистості учня; організація та педагогічне управління професійними пробами в школі та надання консультацій, контроль за профпробами, що здійснюються поза школою; оцінка самоаналізу, аналізу професій і професійних проб тощо), вона характеризується системністю, поступовим посиленням пізнавальної активності тощо, тобто має всі ознаки педагогічної технології. Слід зазначити, що якщо реалізація методики С. Фукуями передбачає постійну, жорстко структуровану спільну діяльність учня та педагога, то методика Д. Голланда базується переважно на самостійній пізнавальній активності учня та його самоаналізі. Так, наприклад, перший етап роботи за цією методикою – ознайомлення з типами професійного середовища та особистісними типами, передбачається переважно як самостійна робота учня. Основною складовою частиною технології активізації професійного самовизначення учнів, за Д. Голландом, є методика оцінки так званого “самоспрямовуючого пошуку” (Self-Directed Search) [3, 38], за якою кінцевим результатом роботи є визначення школярем свого узагальненого особистісного коду. Згадана методика базується на використанні низки тестів, спрямованих на визначення професійних прагнень, видів діяльності, яким опитуваний надає перевагу, професійних властивостей, притаманних школяреві, та професіям, які його приваблюють.

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що на відміну від методики Д. Голланда, методика С. Фукуями робить головний акцент не стільки на змісті, формах та методах підготовки школярів до вибору професії, скільки на процедурі оцінювання результативності цього процесу. Вона має багато позитивних моментів, зокрема, дозволяє, в разі її використання у повному обсязі, виявити відповідність особливостей особистості учня відповідній професії, а також оцінити результати

професійного вибору після закінчення школи на етапі професійної адаптації. Перевірка результатів професійного вибору виявляє, наскільки добре випускник школи адаптований і підходить для обраної професії. Процедура перевірки здійснюється за такими параметрами: 1) розуміння молодого людиною характеру обраної професії (аналіз професій); 2) аналіз виробничого середовища; 3) умови організації праці; 4) усвідомлення власних можливостей для певної професії (ступінь відповідності обраній професії). Тобто проаналізовані методики містять елементи безперервної системи підготовки особистості до професійного самовизначення. На нашу думку, вони можуть бути у повному обсязі використаними у профорієнтаційній роботі в середніх загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладах України.

РЕЗЮМЕ

Ю. В. Загребнюк. Комплексные методики подготовки учеников к профессиональному определению.

Статья посвящена проблеме подготовки школьников к профессиональному самоопределению. Проанализированы комплексные методики подготовки молодежи к профессиональному самоопределению, а именно, Д. Голланда и С. Фукуями, осуществлено их сравнительный анализ. Практический опыт засвидетельствовал, что данные методы являются удобным и несложным инструментарием, что позволяет очертить круг профессий, к которым наиболее склонны школьники. Проанализированные методики содержат элементы непрерывной системы подготовки личности к профессиональному самоопределению. На наш взгляд, они могут быть в полном объеме использованы в профориентационной работе средних общеобразовательных и профессионально-технических учебных заведений Украины.

Ключевые слова: профессиональное самоопределение, профессиональная карьера, комплексные методики, тест.

SUMMARY

Y. V. Zagrebniuk. Complex preparation methodologies of pupils for professional self-determination.

The article is devoted to the problem of help to pupils in their conscious, and independent choice of profession. J. Holland's and S. Fukuyama's complex methodologies of preparation of pupils for professional self-determination are analysed. The comparison of J. Holland's and S. Fukuyama's methodologies has been carried out. Unlikely, methodology of J. Holland, methodology of

S. Fukuyama does a main accent not on maintenance, forms and methods of preparation of schoolchildren for the choice of their profession, but on the procedure of evaluation of effectiveness of this process. It has many positive moments, in particular, allows, in case of its usage fully to educe accordance of features of personalities of schoolchildren to the corresponding profession, and also to estimate the results of professional choice after graduating from the school at stage of professional adaptation. Verificated results of professional choice show how well the graduating pupil of a school is adapted and suits the selected profession. These methodologies contain the elements of the continuous system of preparation of a personality for professional self-determination. To reach the aim of the article the following methods were used: studying, analysis and generalization of psychological and pedagogical literature, synthesis, comparison, systematization. Practical experience showed that those methods were as a comfortable and simple tool, that allows to outline the circle of professions that most benefits for schoolchildren. In our opinion, their methods can be used in Ukrainian schools and other educational establishments for improving the work in the sphere of professional self-determination.

Key words: professional self-determination, career development, complex methodologies, test.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закатнов Д. Професійне самовизначення старшокласників : методичний посібник / Дмитро Закатнов. – К. : КНЕУ, 2003. – 96 с.
2. Закатнов Д. Технології активізації професійного самовизначення старшокласників : Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету/ Дмитро Закатнов // Педагогіка. – 2001. – № 6. – С. 99 – 104.
3. Holland J. Theory of Vocational Choice : Counsel Psychol./ J. Holland. – 1979. – № 6. – P. 35–45.
4. School-To-Work Opportunities. Act Of 1994 : Public Law 103–239, 108 Stat 568, May 4, 1994 [Electronic Resource]. — Mode of access : <http://www.fessler.com/SBE/act.htm>. – Title from the screen.
5. www.psy-files.ru/2007/07/19/tipologicheskijj_oprosnik_dzh._kholland.html.